

Г. Козаченко,
головний бібліотекар Житомирської ОУНБ ім. О. Ольжича

МЕТОДИСТ: ПРОФЕСІЯ ЧИ ПОКЛИКАННЯ? (за результатами соціологічного дослідження)

ЧАСТО можна почути запитання, у чому сутність роботи методиста? Здавалося б, що тут незрозуміло? Саме слово промовляє за себе: методист – фахівець з методики. А що таке методика? Якщо в цілому – то це сукупність методів навчання чи певної діяльності. Такі тлумачення понять «методист» і «методика» дають словники, що, у свою чергу, передбачає вищий рівень компетентності методиста порівняно з іншими працівниками тих самих галузі або напряму діяльності, поєднання в одній особі теоретика і практика.

Якими ж якостями має володіти методист? На нашу думку, перш за все – організаторськими й лідерськими, щоб уміти об'єднати колектив, грамотно спрямувати роботу колег. Методист також повинен добре володіти ораторським мистецтвом, уміти донести ідею до слухачів у зрозумілій та доступній формі, відзначитися широким кругозором, логічним й аналітичним мисленням, уміти бачити перспективу, бути ерудо-

ваним, комунікабельним, креативним і, що особливо важливо, грамотним. Ця професія потребує постійного підвищення освіти та майстерності, тому, на наш погляд, без покликання професійним методистом стати практично неможливо.

З огляду на це, цікаво було з'ясувати, якої думки про свою роботу самі методисти. Тому під час підготовки до чергової Обласної школи методиста (відбулась у червні 2014 р.) методична служба Житомирської ОУНБ ім. О. Ольжича запропонувала колегам з області дві анкети – «Методист: портрет фахівця» та «Анкета професійної автономності». Отримані відповіді виявилися, з одного боку, досить прогнозованими, але були й несподіванки.

Пропонуємо вашій увазі аналіз результатів анкетування.

Кількісний склад працівників методичних служб ЦРБ та МЦБС області – 30 фахівців, з них участь в опитуванні взяли 29 осіб.

Результати анкетування «Методист: портрет фахівця» дали змогу з'ясувати, зокрема, освіту, стаж бібліотечної, в т. ч. методичної, роботи респондентів. Так, вищу фахову освіту мають 10 осіб (34,5% опитаних), базову вищу – 14 (48,3%), вищу не фахову освіту – 5 (17,2%). Щодо стажу бібліотечної роботи відповіді розподілилися так: до 10 років і від 10 до 15 років у бібліотеці працюють – по 2 особи (по 6,9%), від 15 до 20 років – 1 особа (3,5%), від 20 до 30 років – 11 (37,9%), понад 30 років – 13 (44,8%). На посаді методиста мають досвід роботи до 10 років 9 фахівців (31,1%), від 10 до 15 років – 7 (24,1%), від 15 до 20 років – 5 (17,2%), від 20 до 30 років – 3 (10,4%), понад 30 років – 5 (17,2%).

На запитання «Як Ви стали бібліотекарем/методистом?» відповіді розподілилися так: за покликанням у бібліотечну професію прийшли 16 осіб (55%), за порадою друзів або родичів – 7 (24%), випадково – 4 (14%), з інших причин («працюю методистом тимчасово через виробничу необхідність» та «через любов до читання») – 2 особи (7%) і жоден із респондентів не зазначив, що зробив цей вибір тому, що поступити у навчальний заклад за бібліотечною спеціальністю було найлегше.

За час роботи в бібліотеці погляд на посаду методиста переглянули 19 осіб (65,5%), не змінили своєї думки 9 (31%) і одна людина не замислювалася над цим питанням. На запитання про повторний вибір професії 20 респондентів (69%) вказали, що вчинили б так само. Причинами такого рішення методисти назвали такі:

- подобається професія методиста;
- в іншій професії себе не уявляю;
- щоб стати справжнім фахівцем в обраній професії;
- робота приносить задоволення;
- люблю спілкуватися з людьми;
- люблю читати;
- можливість для самовдосконалення;
- мрія дитинства.

Одна з учасниць анкетування відповіла, що вибрала б іншу професію, тому що все життя мріяла про журналістику та психологію (слід зауважити, що, з огляду на специфіку бібліотечної діяльності, певною мірою її мрії збулися). Не змогли впевнено відповісти на це запитання 8 осіб (27,5%). У жодному разі не змінили б місце роботи 19 методистів (65,5%), іноді думали про це 7 осіб (24%). Думку про неможливість влаштуватися на іншу роботу, маючи бібліотечну освіту, висловила одна особа, ще двоє однозначно змінили б місце роботи, якщо б випала нагода.

На запитання «Чи задоволені Ви роботою, яку виконуєте?» позитивно відповів 21 респондент (72,5%). Усі вони вказали, що робота:

- приносить задоволення (8 відповідей);
- є корисною для інших (5);
- дає змогу спілкуватися (5);
- дає змогу запропонувати кваліфіковану фахову допомогу (4);
- допомагає підвищувати свій професійний та освітній рівень (4);
- є творчою (3);
- дає змогу дізнатися щось нове (2).

Негативної відповіді не дав ні один респондент, проте 7 осіб (24%) зазначили, що не зовсім задоволені своєю роботою. Було вказано такі причини цього:

- не завжди вдається виконати заплановане;
- не завжди відчуваю з боку оточуючих необхідність моєї роботи, а це дуже важливо для мене;
- відсутність централізації;
- незадовільне комплектування фонду книгозбірні;
- відсутність транспорту в бібліотеці;
- неповний робочий день сільських бібліотекарів негативно позначається на якості роботи;
- працюю на тимчасовому місці;
- відсутність піклування про поліпшення умов праці з боку місцевої влади.

Одна особа на запитання не відповіла.

Деякі працівники (7 осіб, або 24%) висловили думку, що їх здібності могли б успішніше розкритися в інших сферах бібліотечної діяльності, з них вважають, що могли б бути бібліографами 2 особи, працювати у відділах обслуговування – також 2 людей, а 3 респондентам близькі всі сфери бібліотечної роботи. Не дали відповіді на це запитання 2 опитаних. Більшість же – 20 осіб (69%) – бачать себе саме на посаді методиста. Серед причин свого рішення було названо такі:

- подобається моя професія;
- пройшла всі сходинки бібліотечної роботи;
- вважаю, що я на своєму місці;
- бачу себе лише методистом;
- посада методиста обіймає всі сфери бібліотечної діяльності, що набагато цікавіше і змістовніше;
- саме тут змогла себе реалізувати.

Цікавими з точки зору професійних навичок були відповіді на запитання «Які додаткові знання необхідно мати методисту?». Вони розподілилися таким чином (можна було вибрати кілька варіантів): педагогічні – 19 осіб (65,5%), психологічні – 27 (93%), літературознавчі – 20 (69%), філологічні – 21 (72%), історичні – 15 (51,7%), навички роботи на комп'ютері – 25 (86,2%). Інші відповіді (7 осіб, або 24%) були такими: організатор соціокультурних заходів – 1 (14,2%), бути людиною – 2 (28,5%), етичні – 1 (14,2%), естетичні (творчі) – 2 (28,5%), суспільствознавчі – 1 (14,2%), юридичні – 1 (14,2%), управління персоналом – 1 (14,2%), мистецтво публічного виступу – 1 (14,2%).

Як бачимо, наші колеги вважають, що широкий спектр знань, умінь та навичок – це обов'язкова умова фаховості будь-якого методиста.

Ми запропонували методистам оцінити ступінь своєї професійної впевненості. З'ясувалося, що вірою у свої сили на робочому місці сповнена 21 особа (72,4%). В цьому їм допомагають:

- великий досвід роботи (11 відповідей);
- постійна самоосвіта, підвищення кваліфікації (6);
- підтримка колег (3);
- професійність (3);
- знання ділянки виконуваної роботи (2);
- любов до творчої праці (2);
- впевненість у своїх здібностях (1);
- фахові видання та інтернет-ресурси (1).

Не змогли чітко відповісти на це запитання 7 респондентів, а одна особа – молодий спеціаліст з малим стажем роботи – відчуває себе не досить впевнено через брак професійності.

Велику роль у фаховій майстерності методиста відіграє вміння знаходити цікаву та потрібну профе-

сійну інформацію. Нас зацікавило, які ж джерела використовують наші колеги у повсякденній діяльності? Найпопулярнішими є періодичні видання: 100% опитаних визначили їх як надійні та своєчасні джерела. Лідерами серед них стали (можна було вибрати кілька варіантів): «Бібліотечна планета» – 27 відповідей (93,1%), «Шкільна бібліотека» – 16 (55,1%), «Позакласний час» – 6 (20,6%), «Бібліотечний форум України» – 4 (13,7%), «Бібліотечний вісник» – 3 (10,3%). По одному голосу набрали видання: «Современная библиотека», «ШБІЦ», «Культура і життя», «Українська культура», «Світ дитячих бібліотек», «Бібліокур'єр», «Шкільний бібліотекар» та ряд інших.

Значно впливають на пошук джерел професійної інформації інформаційні технології та Інтернет. Пошук у Мережі здійснюють 22 респонденти (75,8%), які звертаються насамперед до бібліотечних сайтів і блогів, сайту УБА, відшукують будь-яку інформацію, що стосується бібліотечної справи, в соціальних мережах та інших інтернет-ресурсах. На жаль, літературу з фаху у своїй діяльності використовують лише 7 методистів (24%). На нашу думку, це спричинено практично повною відсутністю такої продукції.

Вміння методиста орієнтуватися в інформаційному просторі, максимально використовувати отриману інформацію та передавати свої знання колективу позитивно впливає на ефективність роботи бібліотеки в цілому і, в першу чергу, на якісне обслуговування користувачів. Тому завдяки грамотним і фаховим методистам дедалі впевненіше до переліку послуг, що надають бібліотеки, входять саме інноваційні послуги, про що зазначили 14 респондентів (48,2%). Насамперед це надання доступу до Інтернету та пошук у ньому інформації, а також: проведення тренінгів, використання в соціокультурній роботі мультимедійних технологій, укладання вебліографічних списків та покажчиків, участь у створенні Зведеного електронного каталогу бібліотек Житомирської області тощо.

Враховуючи вищенаведене, особливої актуальності набувають відповіді на запитання «Як, на Ваш погляд, змінюється в наші дні соціальний статус бібліотеки і бібліотекаря?». На підвищення статусу вказали 15 респондентів (52%), назвавши такі чинники цього: впровадження в практику роботи інформаційних технологій – 6 осіб (40%), активна участь у житті громади (культурно-дозвіллевий центр) – 4 (26,6%), беззаперечний авторитет бібліотекарів серед громади – 3 (20%), бібліотека – посередник між владою і населенням – 2 (13,3%), якщо бібліотекарі змінюють свою діяльність відповідно до сучасних умов – 2 (13,3%), через зміни в суспільстві – 1 (6,6%), постійне підвищення кваліфікації бібліотекарів – 1 (6,6%), єдині інформаційно-ресурсні центри в сільській місцевості – 1 (6,6%), безкоштовність послуг – 1 (6,6%), увага з боку місцевої влади – 1 (6,6%), підвищення заробітної платні та виплати матеріальної допомоги – 1 (6,6%), більша мобільність бібліотеки – 1 (6,6%), доступність – 1 (6,6%).

Проте 9 фахівців (31%) вважають, що статус і бібліотеки, і бібліотекаря на сучасному етапі знижується. Вони вказали такі причини: відсутність нової сучасної літератури – 4 особи (44,4%), незабезпече-

ність технічними засобами – 3 (33,3%), застаріла та слабка матеріально-технічна база – 2 (22,2%), відсутність фінансування бібліотек – 2 (22,2%), зменшення престижності книги – 1 (11,1%), стереотипне уявлення про бібліотеку – 1 (11,1%), бібліотека – відображення суспільних негараздів (політичні потрясіння та економічна криза) – 1 (11,1%), переведення працівників на неповний робочий день – 1 (11,1%), недооцінка важливості ролі бібліотек та праці бібліотекаря владою – 1 (11,1%), поширення інформаційних технологій – 1 (11,1%), відсутність відповідної освіти у працівників – 1 (11,1%).

На думку двох методистів, статус бібліотеки не змінюється, ще двоє фахівців про це не замислювались, і одна особа не дала відповіді на запитання.

Наступне запитання анкети «Методист: портрет фахівця» – «Вкажіть основні, на Ваш погляд, причини непрестижності бібліотечної професії сьогодні» – може здатись таким, що дещо дублює попереднє. Проте навіть ті респонденти, які вказали на зростання соціального статусу бібліотеки і бібліотекаря, зазначили, що бібліотечна професія й досі залишається непрестижною. На запитання «Чому?» відповіді були такими: застаріла та слабка матеріально-технічна база (відсутність новітніх технологій) – 11 (37,9%), незадовільні умови праці – 5 (17,2%), застарілість фондів (практична відсутність комплектування) – 4 (13,7%), занижка заробітна плата – 4 (13,7%), упереджене ставлення з боку суспільства (стереотипи) – 4 (13,7%), недостатній культурний рівень населення – 3 (10,3%), відсутність реклами – 3 (10,3%), зменшення активності читання – 2 (6,8%), обмежені можливості кар'єрного зростання – 2 (6,8%), відсутність фінансування – 2 (6,8%), відсутність комфорту – 2 (6,8%), зміна традиційних джерел пошуку: замість книги – Інтернет – 2 (6,8%), неухважність з боку місцевої влади (чиновницька байдужість) – 2 (6,8%), постійне скорочення мережі бібліотек – 1 (3,4%).

Однак були й інші думки: 4 методисти (13,7%) вважають, що професія стає престижною. Стільки ж опитаних відповіли, що не бачать причин, через які професія методиста могла б вважатися непрестижною.

Названі причини непрестижності бібліотечної професії змусили нас замислитися над стереотипними уявленнями бібліотечних працівників. Адже значна частина вказаних причин є наслідком непрофесійного ставлення до своїх обов'язків, невміння орієнтуватись у сучасному інформаційному світі, небажання виходити із «зони комфорту» і позбавлятися стереотипів як у цілому, так і щодо фахової діяльності зокрема. Дуже цікавою в цьому зв'язку є думка однієї нашої колеги, з якою ми не можемо не погодитись: «...іноді спостерігається неякісне, непрофесійне ставлення бібліотекарів до своєї діяльності. Такі люди просто не змінюються у своїй роботі, тому є мешканці міст, селищ, які взагалі вважають, що бібліотеки віджили своє і не потрібні суспільству. Найстрашніше для сучасних бібліотек – байдужість персоналу».

Дуже цікавими є й результати аналізу «Анкети професійної автономності», що присвячена психологічним аспектам фахової діяльності методистів ЦРБ та МЦБС Житомирщини.

Методист – права рука керівника бібліотеки, тому вміння приймати рішення, брати на себе відпо-

відальність, бути самостійним і водночас дотримуватися субординації є важливими чинниками методичної діяльності.

Робота над цією анкетною для респондентів розпочалась із сюрпризу. Для чистоти експерименту ми влаштували колегам невеличку «пастку». Анкету було надіслано адресатам в електронному форматі із заповненими полями для відповідей. Також додавалася інструкція, що регулювала механізм заповнення анкети. Перш ніж відповісти на запитання, треба було очистити поля та, згідно з інструкцією, заповнити їх самостійно. Це зробили лише п'ять фахівців, інші ж анкети надійшли з подвійними відповідями. Навіть не вдаючись до детального вивчення результатів анкетування, ми отримали перші відомості щодо професійної автономності методистів.

Отже, погляньмо на результати анкетування.

Багато респондентів (48%) абсолютно переконані, що навколишні вважають їх упевненою в собі людиною, 52% опитаних майже переконані в цьому. Обов'язково повертаються до розпочатої справи (навіть без контролю з боку керівника) 89% методистів, 4% роблять це майже завжди, а 7% потребують нагадувань.

Дещо іншим чином розподілилися відповіді на твердження «Навіть при виконанні відповідальної роботи мені не потрібен контроль з боку керівника» та «Для успішного виконання відповідальної роботи необхідно, щоб мене контролювали». Щодо першого твердження, то не потребують контролю 69% респондентів, майже не потребують – 17%, 10% майже не можуть працювати без контролю, а 4% опитаних потрібен постійний контроль керівника. Відповіді стосовно другого твердження показали, що для успішного виконання відповідальної роботи 4% респондентів потребують постійного і пильного контролю, 6% такий контроль потрібен майже завжди, 17% здатні обходитись практично без контролю і 73% методистів контроль не потрібен узагалі. Звичайна практика психологічного тесту – кількаразовий повтор одного й того ж запитання, тільки перефразованого для різних блоків анкети, – дала змогу отримати об'єктивні відповіді, незважаючи на цілком природне бажання респондентів показати себе з кращого боку. В цьому сенсі ми одержали невтішні результати: 10–14% методистів практично не здатні працювати без нагляду.

Цікаво розподілилися відповіді щодо пункту «Мої плани ніколи не розбігаються з моїми можливостями»: 24% опитаних твердо відповіли «так», 45% – «мабуть, так», 14% – «мабуть, ні» та 17% – «ні». На нашу думку, це свідчить про те, що респонденти не завжди можуть правильно враховувати всі чинники, плануючи свою діяльність. Узагалі, постійно планують свій робочий день 24% респондентів, 17% це роблять не завжди, 10% – час від часу і 49% не роблять цього ніколи.

Завжди оцінюють не тільки кінцевий підсумок виконаної роботи, а й результати, отримані в ході її виконання, 59% методистів, 17% – здатні робити це майже завжди, а 6% – ніколи цього не роблять. З однаковою старанністю виконують як цікаву для себе роботу, так і нецікаву 68% методистів, 4% – роблять це майже завжди, 14% – іноді дозволяють собі невідповідальне ставлення до нецікавої для себе

роботи, ще для 14% опитаних це цілком прийнятний стиль у фаховій діяльності. При наявності вибору віддають перевагу менш відповідальній, але й менш цікавій роботі 4% опитаних, 10% – іноді готові вчинити навпаки, 28% – частіше готові до більш складної, проте цікавої роботи, а 58% – ніколи не зважають на складність. Правильність виконаної роботи перевіряють абсолютно всі методисти.

Був дуже великий відсоток тих (14% відповіли «так» і 2% – «мабуть, так»), хто, на жаль, через сумніви щодо успіху задуманої справи готовий відмовитися від роботи над нею. В жодному разі не відмовляться 37% респондентів, 28% опитаних відповіли, що «мабуть, ні». Перед початком роботи зазвичай аналізують умови, в яких доведеться працювати, 70% методистів. По 10% становлять ті, котрі роблять це, за невеликим винятком, майже завжди, ті, що аналізують ситуацію вряди-годи, та ті, які цього не роблять ніколи.

З'ясувалося також, що 14% методистів часто не вистачає завзятості для досягнення поставленої мети, ще 14% іноді бракує наполегливості, 24% – вважають, що вони лише зрідка втрачають завзятість, і 48% – наполегливо вирішують поставлені завдання. Саме тому 14% та 17% опитаних відповідно властиво повністю або частково відмовлятися від задуманого, якщо навколишнім здається, що починання були неправильними. Проте думка людей з цього приводу зовсім не впливає на 41% опитаних і впливає частково на 28% респондентів. Завжди приймають будь-які рішення, тільки порадившись з кимось, 41% методистів, 24% – іноді можуть узяти на себе відповідальність без порад, 24% – лише інколи дослухаються до порад навколишніх і 11% опитаних, як правило, приймають рішення абсолютно самостійно.

Значній частині методистів (11%) часто буває важко змусити себе зосередитись на поставленому завданні, певні труднощі з цього приводу відчувають 28% і 61% респондентів не мають проблем із концентрацією уваги під час виконання тієї чи іншої роботи. Проте 14% опитаних важко переключитись на виконання іншої роботи, іноді це вдається 31%, майже ніколи не скаржились на це 24%, а ще для 31% потреба переключатись з одного виду професійної діяльності на інший ніколи не викликала труднощів і не була проблематичною. Тому 50% респондентів абсолютно не властиво відмовлятися від роботи, яка тимчасово не виходить, 21% методистів зазначили, що все ж іноді полишають роботу, яку вважають невдалою, або передають її іншим. Завжди не бажають виконувати «невдалу» роботу 6% респондентів і 17% опитаних зрідка, але доводять справу до кінця.

Отже, детально проаналізувавши всі відповіді кожної анкети відповідно до методики підрахунку, ми отримали такі результати: до групи «автономних» належать 13 методистів (45%), до групи «змішаних» – 11 (38%), і до групи «залежних» – 5 (17%). З огляду на специфіку саме методичної діяльності, найоптимальнішою, на наш погляд, є група «змішаних», тобто тих, які вміють приймати рішення, не боїться брати на себе відповідальність, але в той же час чітко усвідомлюють «розподіл ролей» і дотримуються субординації. Адже керівнику важко працювати і з

тими, хто належить до групи «залежних», і з тими, хто належить до «автономних». Перші потребують тотального контролю, другим – дуже важко тримати себе в рамках підлеглого. Разом з тим ми дійшли висновку, що саме в групі «автономних» є потенційні керівники установ, спроможні очолити колективи бібліотек і стати грамотним лідером, – це справжній кадровий резерв, на який варто звернути увагу.

Сучасні умови діяльності бібліотек ставлять дуже багато вимог до особистісних і професійних якостей, компетентності методистів. І хоча праця цих фахівців сьогодні явно недооцінена, проте вони мають постійно дбати про самовдосконалення, підвищення своєї професійної майстерності. І зробити це не так уже й складно – потрібно лише любити свою справу.

Список використаної літератури

1. Авраєва Ю. Б. Методист бібліотеки: формула успіха : науч.-метод. пособие / Ю. Б. Авраєва, Э. С. Очирова. – Москва : Либерея-Бинформ, 2008. – 96 с. – (Серия «Библиотекарь и время. XXI век»; вып. 100).

2. Боднарук Т. І. За методиста замовлю слово... [Електронний ресурс] / Т. І. Боднарук // Освіта.ua : [веб-сайт]. – Електрон. дані. – Режим доступу: http://osvita.ua/school/lessons_summary/edu_technology/23385/ (дата звернення: 10.11.2014). – Назва з екрана.

3. Мацей О. О. Методична робота як управління змінами в бібліотеці (на прикладі НБ ХНУ) [Електронний ресурс] / О. О. Мацей // Наукова бібліотека Хмельницького національного університету : [веб-сайт]. – Електрон. дані. – Режим доступу: http://lib.khnu.km.ua/about_library/paukova_robota/2008/mac_met.html (дата звернення: 10.11.2014). – Назва з екрана.

4. Прыгин Г. С. Психология самостоятельности : монография / Г. С. Прыгин // Удмурт. гос. ун-т, Ин-т управления г. Набережные Челны. – Ижевск ; Набережные Челны : Изд-во Ин-та управления, 2009. – 408 с.

5. Турбаніст Т. Науково-методична робота бібліотеки на сучасному етапі: аналітика, ідеї, пошук [Електронний ресурс] : виступ на семінарі директорів і заст. директорів обл. б-к для дітей у м. Севастополі, 2003 р. / Т. Турбаніст // Національна бібліотека України для дітей : [веб-сайт]. – Електрон. дані. – Режим доступу: <http://www.chl.kiev.ua/default.aspx?id=3528> (дата звернення: 10.11.2014). – Назва з екрана. ■